

מעדני כת

משיעוריו של הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א

פרשת ויחי תשפ"ב שנה שלישית גליון 118

בעניין מי ששכח להפריש חלה בערב שבת ואחד מבני הבית עשה תנאי מערב שבת אם יכול להפריש חלה

יבאר אם יכול לסמוך על אותם שמפרישים חלה עבור אלו ששכחו להפריש

אך לכאורה אי נמצא דחשיב כרוב שהפרישו חלה א"כ אינו צריך שוב להפריש בעצמו חלה כלל, אך י"ל דבאמת אין זה רוב גמור, דהנה מבואר בגמ' בכ"מ (חולין דף י"א ע"א) יבמות דף ק"ט ע"א (דב' מיני רובא איכא, רובא דאיתא קמן ורובא דליתא קמן).

והכא בפשוטו אינו לא רובא דאיתא קמן וגם לא רובא דליתא קמן, דרובא דליתא קמן הוא רוב התלוי בטבע, כמו רוב בהמות אינם טריפות, דכך הוא טבע העולם שרוב הבהמות אינם טריפות, והכא ודאי לא הוי בטבע כך, וגם רובא דאיתא קמן לא הוי, דרובא דאיתא קמן היינו דהרוב לפנינו, כמו ב'ט' חנויות מוכרות בשר שחוטא ואחת מוכרת בשר נבילה, דבשר הנמצא אזילין בשר רוב ותלין שהוא מהחנויות שמוכרות בשר שחוטא שהם הרוב, אבל הכא ליכא רוב לפנינו, אלא שברוב המקרים לא שכחו להפריש חלה.

יבואר אם זה דמי להא דאמרי בגמ' בקידושין דרובא מקדשי והדר מסבלי

ובאמת צריך ברור האם אפשר כלל לסמוך על האי רוב, דהא אין זה כרוב דעלמא, אך הנה מצינו בגמ' בקידושין דף נ' ע"ב דאיכא רובא דמקדשי והדר מסבלי, היינו שאם אדם נתן לאשה סבלונות מסתברא שכבר קידש אותה קודם לכן, דרוב האנשים אין נותנים סבלונות לאשה אלא אם כן קידשו אותה קודם לכן, ולכאורה רוב דידן דומה להתם, דהתם ג"כ אין הרוב נמצא לפנינו, אלא רק שברוב המקרים אין אדם נותן לאשה סבלונות אלא אם כן קידשה קודם, וא"כ ה"נ כיון דברוב המקרים לא אירע ששכחו להפריש חלה שפיר נוכל לסמוך על רוב זה ובאמת כתבו הראשונים שם דרוב זה הוא רוב גרוע דהוי רוב התלוי במעשה ובמנהגא.

אכן אין זה דומה כ"כ להתם, ד"ל דהתם הוא תלוי במנהגא, דכך הוא המנהג של אותו מקום שאין נותנים סבלונות אם לא קידשה קודם, ולהכי חשיב כרוב הגם שהוא תלוי במנהג, אבל הכא אינו מנהג אותו מקום כלל, אלא שאדם אחד נוהג כן ומאן ימיר דאפשר לסמוך על רוב זה שאינו אלא מנהג שנהג אחד בתמידות.

יבואר אם זה דמי להא דהמשכיר בית לחבירו ב"ד חזקתו בדוק

ואולי יש לדמותו להא דמבואר בגמ' בפסחים דף ד' לענין בדיקת חמץ, דהמשכיר בית לחבירו ב"ד חזקתו בדוק, ובדאי אין לשון הגמ' מתפרש כפשוטו שהוא מדין חזקה, דהא אין כאן חזקה כלל, אלא הוא מדין רוב, דרובא דאינשי בודקים את החמץ בזמנו בליל י"ד, ויכול לסמוך על האי רובא שהבית כבר בדוק מחמץ ואינו צריך לבדוק, וה"נ הרי ליכא רוב לפנינו שהבית נבדק מחמץ בליל י"ד, אלא שברוב המקרים אנשים בודקים את החמץ בזמנו בליל י"ד, וא"כ ה"נ אף דליכא רוב לפנינו שהפרישו חלה מ"מ ברוב המקרים לא אירע ששכחו להפריש חלה וא"כ שפיר נוכל לסמוך על רוב זה, בליכא לברורי.

וכן מצינו בגמ' בכ"מ דיש חזקה על חבר שאינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן, וה"נ אין זה מדין חזקה דהא אין כאן חזקה שהוא מתוקן, אלא שברוב המקרים החברים לא יוציאו מתחת ידם דבר שאינו מתוקן, ומבואר דגם זה חשיב רוב.

נשאלתי באשה שעשתה חלות לשבת ושכחה להפריש חלה מערב שבת, ואחד מבני הבית עשה תנאי מערב שבת להפריש תרומות ומעשרות וחלה, האם יכול להפריש בשבת על סמך התנאי שעשה אחד מבני הבית בערב שבת.

הנה הרמב"ם כתב בפרק ט' מהלכות מעשר הלכה ז' וז"ל וכן המזמין את חבריו שיאכל אצלו והוא אינו מאמינו על המעשרות, אומר מערב שבת מה שאני עתיד להפריש למחר הרי הוא מעשר ושאר מעשר סמוך לו, וזה שעשיתי מעשר עשוי תרומות מעשר על שאר הסמוך לו ומעשר שני בצפון או בדרומו והרי הוא מחולל על המעשר, מפני שמוותר לאדם להתנות תנאים אלו על הדמאי אף על פי שאינו ברשותו, אבל בודאי אינו מתנה אלא על דבר שברשותו, עכ"ל.

ומבואר שאין מועיל התנאי להפריש בשבת את הודאי אלא על טבל שלו אבל על של חבריו לא מהני תנאי אלא בדמאי, וא"כ בנידון דידן שהיה טבל וודאי, שחייב בחלה בודאי, ולא עשה בעל הבית תנאי להפריש תרו"מ בשבת, גם אם אחד מבני הבית עשה תנאי לא מהני, משום שהטבל אינו שלו, ולא מהני להקנותו בשבת לאותו שעשה התנאי, שהרי בעינן שהטבל יהא שלו מערב שבת בשעה שעשה התנאי כדי שיועיל בו התנאי שעשה, וכ"כ בחזון איש דמאי סימן ט' ס"ק י'.

יבואר דבני הבית שיש להם רשות לעשר חשיב כשלהם, ואם עשו תנאי מע"ש יכולים לעשר אפילו ודאי

אך י"ל דכיון שבני הבית, יש להם רשות לעשר, א"כ חשיב כמו שהיה שלו כבר בערב שבת, וכ"כ בדרך אמונה בציון ההלכה פרק ט' מהל' מעשר ס"ק ק"כ בשם מרן החזו"א זצ"ל וז"ל וז"ל ומ"מ פסק מרן דבן האוכל אצל אביו כיון שיש לו זכות בכל הפירות יכול לעשות תנאי על המעשר דמקרי ברשותו, וכן בחור שממונה על המעשרות בשייבה יכול לעשות תנאי, עכ"ל, וא"כ אף דהוי טבל ודאי יכול אותו אחד מבני הבית שעשה תנאי להפריש חל.

אך אכתי יל"ע באופן שאף אחד מבני הבית לא עשה תנאי, האם יש אפשרות שאחר שעשה תנאי יוכל להפריש חלה עבורם, דבפשוטו כיון שזה טבל ודאי לא מהני תנאי שעשה אחר שאינו הבעלים כמבואר בדברי הרמב"ם.

יבואר דכיון שיש אנשים שמפרישים חלה עבור אלו ששכחו להפריש חשיב כמו דמאי

אך באמת י"ל דגם אחר שעשה תנאי יוכל להפריש חלה עבורם, דכיון שיש צדיקים המצדיקים את הרבים שמפרישים חלה עבור השוכחים להפריש חלה, והם מקפידים בכל ערב שבת לעשות כן, וכן ידוע לנו שהגאון ר' משה בויאר שליט"א מפריש חלה בכל יום עבור אלה שלא הפרישו חלה וגם שאינם עתידים להפריש, כדי להצילם מאכילת טבל, א"כ י"ל דחשיב כל הטבל כדמאי.

אכן לכאורה כל זמן שלא נתברר לנו בבירור שהם הפרישו חלה, א"א לסמוך עליהם שבדאי הפרישו חלה, דאפשר שאירע ששכחו להפריש חלה, אכן לכל הפחות מדין רוב היה אפשר לסמוך עליהם שהפרישו חלה, דהא רוב פעמים הם מפרישים חלה בערב שבת, והגאון ר' משה בויאר שליט"א שמפריש חלה בכל יום כמעט אין זה בנמצא ששכח להפריש בערב שבת, וא"כ לכל הפחות הוי כמו דאיכא רוב שהפריש חלה, וא"כ הוי דינו כדמאי, דגם כשהטבל אינו שלו אם עשה תנאי מערב שבת יכול להפריש על של חבריו.

אך באמת אינו דומה להם כלל, דבב' המקומות הנ"ל גם לענין בדיקת חמץ דאמרי' דחוקתו בדוק וגם הא דאמרי' חזקה על חבר שאינו מוציא מתחת ידו וכו' איכא חיוב עליה לעשות כן, דיש עליו חיוב לבדוק את הבית וכן יש עליו חיוב לתקן את הפירות, ומשום הכי אמרי' דחשיב רוב שעשה כן, אבל בגדון דידן הרי לא רמיא עליה להפריש חלה עבור אלו ששכחו להפריש, אלא שהוא מתנדב להפריש עבור כולם, ואפשר דבזה לא חשיב האי רובא לסמוך עליו.

יבואר אם שייך לומר דודאי הפריש חלה משום דסירכיה נקיט ואתי

והנה בכ"מ מבואר בפוסקים דאיכא סברא דסירכיה נקיט ואתי, והיינו דבדבר שהורגל לעשותו ואירע שנסתפק אם עשה כן אמרי' דכיון שרגיל לעשות כן ודאי נמשך אחר הרגילו ועשה כן, ויש לדון אם גם הכא שייך הך סברא דסירכיה נקיט ואתי.

דהנה בט"ז ביו"ד ס"ט ס"ק כ"ד הביא דמצינן בקובץ ישן בספק אם הדיחה את הבשר אחר המליחה דכיון שמליח דרבנן אמרי' ספק דרבנן לקולא, וכתב הט"ז דיש עוד לתת טעם להתיר, דאמרי' דבדאי עשתה האשה כדרכה והדיחה את הבשר, וכמו דאמרי' בגמ' בברכות דף ט"ז ע"א לגבי ק"ש, דאם היה עומד בוכתבתם ואינו יודע אם בוכתבתם שבפרשה ראשונה אם בוכתבתם שבפרשה שניה חוזר לוכתבתם שבפרשה ראשונה, אך אם התחיל למען ירבו אין צריך לחזור דסירכיה נקיט ואתי, וה"נ כיון שרגילה בכל פעם להדיח את הבשר אחר המליחה אמרי' דעשתה כהרגילה.

ועייני בפתחי תשובה יו"ד ס"ק צ"ט ס"ב שדן לפ"ז באשה שטבלה ונסתפקה אם סירקה שערו של ראשה קודם הטבילה, דנימא סירכיה נקיט ואתי, וכיון שרגילה תמיד קודם הטבילה לסרוק שערו של ראשה בודאי גם עכשיו עשתה כן.

וא"כ ה"נ בנידון דידן לענין חלה, נימא דסירכיה נקיט ואתי, וכיון שרגיל בכל ע"ש להפריש חלה בודאי גם בערב שבת זה עשה כהרגילו והפריש חלה.

אבל נראה דאין זה דומה להכא, ומשום דלא אמרינן כן אלא במקום שעשה כבר חלק מהמעשה, כמליחה או טבילה, דבזה אמרי' דמסתמא עשה את כל המעשה, שהרי הא דסירכיה נקיט ילפינן מהא דאמר למען ירבו מסתמא אמר וכתבתם בתרא, אבל כשמסתפקים אם בכלל עשה את המעשה אם לאו, נראה דלא אמרינן הך סברא דכיון שבכל ערב שבת עושה כן מסתמא גם עכשיו עשה כן.

יבואר דדמי לספק הרגיל דאמרי' שאינו מוציא מידי ודאי

ולכאורה היה נראה דנידון דידן דומה לספק הרגיל, דהנה בגמ' בפסחים דף ט' ע"ב בסוגיא של אין מוציא מידי ודאי מייתי הגמ' ראיא דספק מוציא מידי ודאי מהא דתניא אמר רבי יהודה מעשה בשפחתו של מציק אחד ברימון, שהטילה נפל לבור, ובא כהן והציק בו לידע אם זכר הוא אם נקבה היא, ובא מעשה לפני חכמים וטיהורו, מפני שהולדה וברדלס מצויין שם, והרי ודאי הטילה נפל לבור וספק אם החולדה וברדלס גררוהו וספק אם לא גררוהו והיא שעתא, וקאתי ספק ומוציא מידי ודאי, ודחי, לא תימא שהטילה נפל לבור אלא אימא שהפילה כמין נפל לבור והוי ספק וספק, ופריך והא לידע אם זכר הוא אם נקבה היא קתני, ומשני הכי קאמר לידע אם רוח הפילה אם נפל הפילה, ואם תמצא לומר נפל הפילה לידע אם זכר הוא ואם נקבה היא.

והקשו התוס' שם בד"ה ספק דהאי בור היכא קאי, דאם הוא ברשות הרבים אפילו בספק אחת טהור, ואם הוא ברשות היחיד הא תנן בטהרות דכל ספיקות וספיקי ספיקות שאתה יכול להרבות ברשות היחיד טמא, ותיצו דגרידת חולדה וברדלס הוי ספק הרגיל. והיינו דאין זה רוב גמור שהחולדה וברדלס גררוהו אבל זה רגיל שהם יגררוהו, וכן בחבר שמת והניח מגורה מלאה חטים סמכין עליה שעשירין, ולהס"ד דהש"ס שם אינו משום חזקה על חבר שמעשר, אלא משום דהוי ספק הרגיל כמבואר בתוס' בנדה דף ט"ו ע"ב בד"ה "חבר".

ולכאורה ה"נ חשיב ספק הרגיל דודאי הרגילות היא שגם בערב שבת זה הפריש חלה עבורו כמו שהוא רגיל להפריש חלה בכל ערב שבת. ומבואר בגמ' דאין ספק הרגיל חשיב להוציא מידי ודאי, וא"כ ה"נ אפילו אם נימא שזה חשיב כספק הרגיל מ"מ אין זה מוציא מידי ודאי איסור טבל, וא"כ אי אפשר לסמוך עליו שבודאי הפריש חלה עבורו.

אכן יעוי' בתוס' שם ד"ה כדי (הא') שנחלקו ב' התירושים האם באיסור דרבנן ספק מוציא מידי ודאי, ועיי' שער המלך סוף הל' מקואות כלל ז' שהאריך בענין זה. וא"כ בנידון דידן שזה איסור דרבנן, דחלה בזה"ל דרבנן הוא תלוי בב' תירושי התוס' אם בדרבנן בספק הרגיל אמרינן דספק מוציא מידי ודאי.

יבואר דהיכא שמדינא אין צריך להפריש תרומ' יכול להחמיר ע"ע להפריש שנית בשבת כשלא עשה תנאי מע"ש

והנה בדרך אמונה בציון ההלכה הל' מעשר פרק ט' ס"ק ק"כ הביא בשם מרן החו"א זצ"ל וז"ל עוד פסק מרן ז"ל שהאוכל אצל חברו שמכיר בו שמעשר רק שמוחמיר על עצמו לעשר עוד הפעם ע"ז מויעל תנאי מע"ש לעשר בשבת אף אם אינו ברשותו כיון שאין לו דין חשוד, עכ"ל, ומבואר דהיכא שמדינא יכול לסמוך עליו שזה מתוקן אפילו כשזה אינו שלו יכול להפריש על ידי תנאי וחשיב כדמאי שמהני תנאי להפריש עליו.

אלא די"ל דהתם כיון שמדינא יכול לסמוך עליו שזה מתוקן, דעד אחד נאמן באיסורים, להכי אינו חשוב תיקון, אבל בנידון דידן דאפשר דאין יכול לסמוך עליו שהפריש החלה, אפשר דגם לא מויעל בזה התנאי היכא שאינו שלו.

יבואר אם אפשר לסמוך שהפריש חלה עבורו מדין ספק ספיקא

ולכאורה היה אפשר לומר, דאף דאין כאן רוב, מכל מקום ספק מיהא הוי, דשמא הפרישו חלה עבורו, וכיון דחלה בזמן הזה דרבנן נימא ספק דרבנן לקולא. אך זה תליא בפלוגתא דרבוותא, האם במקום חזקת איסור אמרי' ספק דרבנן לקולא, יעוי' בש"ך יו"ד ס"ק ק"י ס"ק ס"ג דין כ' ובפר"ח שם, והכא הרי איכא חזקת טבל. וי"ל עוד דכיון דעיקרו דאורייתא לא אמרי' בזה ספק דרבנן לקולא.

אך לכאורה יש לדון דאיכא הכא ספק ספיקא, דכיון שיש כמה אנשים שמפרישים חלה עבור אלו ששכחו להפריש חלה, א"כ על כל אחד יש ספק אם הפריש חלה עבורו אם לאו, וא"כ איכא ס"ס, שמא הגאון ר' משה בויאר שליט"א הפריש חלה עבורו, ואף אם שכח להפריש, שמא האדם הנוסף שרגיל תמיד להפריש חלה עבור אלו ששכחו לא שכח והפריש חלה עבורו, וא"כ שפיר יוכל מדינא לסמוך שהפרישו חלה עבורו. ובאמת יעוי' בש"ך שם שנחלק עם המשאת בנימין בדעת הרשב"א בתשו' ת"א אם אמרי' ס"ס במקום חזקת איסור, ועיי' בש"ש ש"א רפכ"ב.

אלא דלכאורה הוי ס"ס בתרי גופי, ובתש' רעק"א מהדו"ק תשו' ו' הביא שהפר"ח ביו"ד דיני ספק ספיקא אות י' הביא בשם הרא"ם בבאוריו לסמ"ג הל' מגילה דלא אמרינן ס"ס בתרי גופי, ולהכי טומטום אינו מוציא את מינו, אף דאיכא ספק ספיקא, שמא הוא אשה ואינו חייב כלל, ואף אם הוא זכר וחייב, שמא גם חברו זכר ושפיר יכול להוציאו, אך כיון דהוי בתרי גופי לא אמרי' בזה ספק ספיקא.

אלא דברעק"א בגליון השו"ע או"ח סימן קפ"ו מבואר דגם בתרי גופי אמרי' ספק ספיקא, דכתב שאשה יכולה להוציא איש בברכת המזון כשיש לו ספק אם בירך ברכה"מ, משום דאיכא ס"ס, ספק שמא אשה חייבת בברכת המזון ויכולה להוציא את האיש, ואף אם אינה חייבת שמא כבר בירך האיש ברכה"מ וגם הוא אינו חייב, אך זה הוי ספק ספיקא בתרי גופי.

יבואר אם חשיב כשליח עושה שליחותו וסמכין עלה בדרבנן

והנה היה מקום לומר דסמכין על המפריש מדין חזקה שליח עושה שליחותו, דבגמ' בעירובין (דף ל"א:) מבואר דבדאורייתא אין סומכין על חזקה שליח עושה שליחותו אבל בדרבנן סמכין על חזקה שליח עושה שליחותו, ולכן המנהג שנותנין לרב המוכר חמץ בשליחותו כסף כדי שיהא נחשב כפועל ידידיה ובוהו הוא יכול לסמוך עליו שעשה שליחותו אפילו לענין דאורייתא, ואע"פ שמדאורייתא בבטול בעלמא סגי וא"כ מכירת חמץ הוא רק מדרבנן, מכל מקום בענין שיויעל אפי' מדאורייתא משום כמה טעמי, ולכן עושין הרב כפועל כדי שיוכלו להחזיק שעשה שליחותו.

אלא דבמקום שלא עשה את הרב לשליח אלא הרב עושה אדעתא דנפשיה ומפריש בכל ערב שבת חלה, יש לעיין אם אפשר לסמוך עליו, דאפשר דבזה בדרבנן נמי לא סמכין עליה, דכיון שלא צוהו ע"ז להפריש חלה עבורו אין בזה חזקה שיעשה שליחותו.

אך י"ל דאע"פ שלא מינהו לשליח יש לו את החזקה ששליח עושה שליחותו, דהנה בגמ' שם בדף ל"ב אמרו שהרחוקים מותרין לאכול חדש מחצות היום משום שחזקה שהכהנים הקריבו את העומר והחדש מותר, ואע"פ שהוא מדאורייתא אמרו בגמ' שם דלפי שיודעין שאין ב"ד מתעצלין בו, וברש"י כתב **ואבי דינא סמכין**, וא"כ י"ל דמי שיודע שסומכין עליו שהפריש עבורם חלה חשיב כבי דינא ויכולים לסמוך עליו.

ושמעתי שמרן הגר"ש אלישיב זצ"ל אמר שאפשר לסמוך על הגאון ר' משה בויאר שליט"א אפילו בלא שנתברר שהפריש באותו שבת מהאי טעמא דכל שהוא רגיל להפריש עבור הציבור, והציבור סומכין עליו הרי הוא כב"ד שאחראי לכך, ושפיר אפשר לסמוך עליו.

והנה לכא' לפ"ז גם כן יוכל להפריש בעצמו, משום שכל שמעיקר הדין יכול לאכלו הרי אין בהפרשתו משום מתקן, שהרי אינו מתקן את האוכל, שהרי מותר בלא"ה לאכלו, ואע"פ שמעשרו על הצד שאינו מעושר וא"כ הוא מתקן בשבת, אבל י"ל דכל שמדינא מותר לאוכלו אינו חשוב כמתקן, וכ"כ בדרך אמונה פ"ט מהל' מעשר בציון ההלכה ס"ק פ"ט, והביא ע"ז כמה עובדות ממרן החזו"א זצ"ל וז"ל פעם אחת שכחו לעשר את החלות מע"ש ולא הי' תנאי, רק הי' במקום שיש שם השגחה מעולה, **וכמעט ברור הי' שזה מעושר, והתיר מרן לעשרן בשבת, אבל לא רצה להתיר לאכלן בלי מעשר**, וכן הי' מעשה פעם אחת ביין והתיר ג"כ כנ"ל, עכ"ל.

יבואר דבמפריש בשבת על ידי שליח הרי השליחות בטלה שאין שלד"ע

ויש לעיין אם שולח שליח לעשר בשבת דמאי במקום שהשליח עשה תנאי והבעלים לא עשה תנאי האם מהני, דהא על הצד שאינו מעושר אסור לבעלים לעשר כיון שלא עשה תנאי, ונמצא ששלח שליח לעשות עבירה, ואע"פ שלשליח מותר לעשר כיון שעשה תנאי מ"מ המשלח שלא עשה תנאי אסור לו לעשר בשבת, והיכא דאין שלד"ע השליחות בטלה, ולא חייל המעשר.

אך נראה פשוט דכמו שאם יקבל שבת בודאי יוכל לשלוח אחר שעדיין לא קיבל שבת שיעשר עבורו, ולא נימא דהוי שליח לדבר עבירה כיון שלמשלח הוי עבירה, דודאי זה אינו, משום דכל העבירה היא לעשר בשבת אך כשיש בידו לעשר בחול ודאי לא הוי עבירה וכיון דאצל השליח עדיין חול הוא לא הוי עבירה כלל. וא"כ ה"ג י"ל הכא דהרי כשמעשר ע"י תנאי לא הוי עבירה כלל, וא"כ גם אצל המשלח אין זה עבירה.

יבואר דהא דהקילו לתרום דמאי שלא מן המוקף האם יכול לשלוח שליח ע"ז

ושמעתי מידידי הגאון ר' ישראל אדלשטיין שליט"א להעיר בהא דהקילו לתרום דמאי שלא מן המוקף, האם בכה"ג יכול גם לשלוח שליח שיתרום שלא מן המוקף, דלכאורה על הצד שאינו מעושר לא עשה כלום דהא על הצד שאינו מעושר הרי יש בזה איסור מן התורה שתרום שלא מן המוקף,

ונשאלתי במי שנטל מים אחרונים אם יועיל לו שישמע דברי תורה מאחר והוא יהא שומע כעונה על דברי תורה אלו, כדי שייחשב שאמר דברי תורה בתוך הסעודה, או דלאחר נטילת מים אחרונים שכבר הסיח דעת מסעודתו לא חשיב בתוך הסעודה, ואין בזה כבר את המעלה של העוסק בדברי תורה בתוך סעודתו.

הנה נתבאר במשנה דמצוה לומר דברי תורה בתוך הסעודה, וזה חמור מאד עד שאמרו חז"ל על מי שאינו אומר ד"ת בתוך הסעודה דנחשב כמי שאכל מזבחי מתים, והיינו תקרובת של עבודה זרה, דהכי תנן במשנה באבות פ"ג מ"ג רבי שמעון אומר שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו מזבחי מתים שנאמר (ישעיה כ"ח) "כי כל שלחנות מלאו קיא צואה בלי מקום" אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו משלחנו של מקום ברוך הוא שנאמר (יחזקאל מ"א) "וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'", וכן הביא המג"א בס' ק"ע סק"א, ובמ"ב שם.

והנה לאחר שייברך ברכת המזון מסתבר דלא מהני שיאמר דברי תורה כדי שייחשב שאכל משלחנו של מקום, דאין לזה כבר שייכות לסעודה, אך

וא"כ הרי הוא שלד"ע, ואף שמותר לו לתרום וא"כ הוא לא גרע משוגג דכתבו התוס' בכ"מ דהיכא שהשליח שוגג יש שליח לדב"ע, מ"מ דעת הש"ך חו"מ ס' שמו"ח סק"ו דלהלכה קימ"ל דאף בשוגג אין שלד"ע, ובשליח לדב"ע הרי השליחות בטילה, ונמצא שלא תיקן מיד.

וכזה העיר מרן הגר"ל שליט"א בהא דאיתא בגמ' בעירובין דף ל"ב ע"ב דחבר שאמר לעם הארץ לקוט כלכלה זו, וחבר אחר שמע ממנו אוכל ואינו צריך לעשר, דודאי כיון דהחבר נותן לעם הארץ הוא חושש שלא יאכל העם הארץ טבלים, ותורם עבורו שלא מן המוקף, דניחא ליה לחבר דלעביד הוא איסורא קלילא ולא ליעביד עם הארץ איסורא רבה, והרי הא דמפריש החבר עבור העם הארץ הוא מדין זכין. וזכיה מטעם שליחות הוא, ונמצא דהחבר נעשה שליח לדבר עבירה עבור העם הארץ שמפריש עבורו שלא מן המוקף, וכיון דקימ"ל דאפילו בשוגג אין שלד"ע א"כ ה"ג אפילו שמותר לו לעשות כן אין נעשה שלד"ע והשליחות בטילה, אלא די"ל דכיון דמצוה להצילו גרע משוגג וחשיב כמי שאינו בר חיובא.

וכן יש להעיר במאי דמקילים כשמחמיר להפריש תרו"מ גם בדבר שיש עליו הכשר מהודר דאפשר לתרום שלא מן המוקף, האם יכול להפריש על ידי שליח, דהא על הצד שאכתי אינו מתוקן עובר באיסור שמפריש שלא מן המוקף, וא"כ הוי שלד"ע שמפריש שלא מן המוקף, והשליחות בטילה, ושמעתי שמרן בעל אילת השחר זצ"ל החמיר בזה והקפיד שהוא בעצמו יעשר ולא ע"י בני ביתו.

יבואר דהא דאשתו מפרישה תרומה אין זה מדין שליחות

אולם י"ל דכשאשתו מפרשת יש לומר דאין צריך לדון שליחות, דבגמ' ביבמות דף פ"ו ע"א איתא ואכלתם אותו בכל מקום אתם וביתכם לימד על נשואה בת ישראל שנותנת רשות לתרום. ובחזו"א מעשרות ס' ז' ס"ק ט"ו הקשה דלמאי איצטריך קרא שהאשה יכולה לתרום, הא ודאי דאם מוחה בה אין לה רשות לעשר, אלא דאמר' דמסתמא מרשה אותה, ואם נימא דבסתמא ליכא הרשאה ודאי לא בא הכתוב ליתן לה רשות לתרום שאינו שלה, וכ' לתרץ דע"כ דקרא אשמעינן הכרעת הדין בסתמא דהוי כאומדנא דמוכח וחשיב דברים ואשכחן כה"ג עכ"ד. אך היה מקום לומר דקרא אשמעינן דהא דאשה מפרשה אין זה מדין שליחות אלא יכולה לתרום בעצמה, ולפ"ז אין צריך להקפיד שאשתו לא תפריש שלא מן המוקף משום דהוי שליח לדב"ע והשליחות בטילה דאין האשה מפרשה מדין שליחות.

וכן יש להעיר בהא דבדמאי מהני תנאי שיוכל לעשר בשבת אפילו בשל חבירו, דלכאורה לא עשה כלום כשמעשר של חבירו ע"י תנאי, דהא על הצד שאינו מעושר לא מהני התנאי, דהא בודאי לא מהני תנאי שיוכל לעשר בשל חבירו, א"כ על הצד שאינו מעושר הרי הוא קעביד איסור שמעשר בשבת, וכיון דאין שליח לדב"ע השליחות בטילה, והרי כל מה שמעשר את הדמאי זה רק על הצד שאינו מעושר, ועל הצד שאינו מעושר לא חל המעשר שלו דהשליחות בטילה וצ"ע.

בעניין מי שנטל מים אחרונים ונזכר שלא אמר דברי תורה על השולחן אם יאמר אחר נטילת מים אחרונים

לאחר שנטל מים אחרונים יש להסתפק האם מהני שיאמר כעת ד"ת או שישמע ד"ת, דמצד אחד י"ל דכיון שצריך הוא עדיין לברך ברכת המזון, חשיב כמי שהוא בתוך הסעודה, אך מאידך י"ל דכיון שכבר הסיח דעת מסעודתו חשיב כמו לאחר ברכת המזון.

יבואר דרש"י והרע"ב ס"ל דברכת המזון מהני לדברי תורה על השולחן

ולכאורה יש להביא ראיה דגם לאחר מים אחרונים סגי שיאמר דברי תורה, דהנה ברע"ב על המשנה שם כתב **דברכת המזון שמברכים על השלחן יוצאין ידי חובתן, וחשיב כאילו אמרו עליו דברי תורה**, כך שמעתי עכ"ד. וכן הוא בפירוש רש"י שם.

ובתוס' יו"ט שם תמה עליו, וכתב דלא נתיישבה דעתי בפסק הזה שיצא י"ח בכך, דודאי דרבי שמעון לאו בהכי מיירי, דאטו ברשיעי עסקינן שאינן מברכין ברכת המזון שהיא מצות עשה מן התורה, אלא ודאי רבי שמעון אתי למימר דצריך שיאמר דברי תורה ממש על שולחנו. ובמג"א שם כתב בשם השל"ה דילמוד ממש ולא יסמוך על ברכת המזון, וכ"כ במ"ב שם דילמוד משנה

או הלכה או אגדה או ספרי מוסר, ועכ"פ יאמר איזה מזמור, אך אינו יוצא במה שמברך ברכהמ"ו.

ומשמע מדבריהם דהא דאינו יוצא בדברי תורה בברכהמ"ו הוא רק משום דאין זה דברי תורה ממש, והרי ברכת המזון הוא אומר לאחר הסעודה ואין יוצא בזה ידי אמירת ד"ת בתוך הסעודה, וע"כ מבואר מזה דכל שלא גמר ברכת המזון אכתי חשיב בתוך הסעודה לענין זה, א"כ כ"ש דגם לאחר שנטל מים אחרונים חשיב בתוך הסעודה לענין שאם יאמר ד"ת אז יחשב כאילו שאכל משולחנו של מקום.

ונכדי יקרי הבה"ח משה פישל נ"י העירני דיש לדחות ראיה זו, ד"ל דברכת המזון היא על הסעודה ומישך שייכא לסעודה, ולהכי אם היה חשיב כדברי תורה היה יוצא בזה, ולהרע"ב באמת יוצא בזה, אך שאר דברי תורה דאינם שייכי לסעודה אפשר דאינו יוצא בזה לאחר מים אחרונים, ויל"ע.

יבואר האם מותר להפסיק בדברי תורה לאחר מים אחרונים

אך באופן שאין לו אפשרות לשמוע דברי תורה מאחר יל"ע אם מותר לו להפסיק לדברי תורה אף בדיבור, (ובאמת אף בשדיה בעלמא הוי הפסק, אך בדיבור הוי הפסק טפי), דהנה במ"ב ס' קפ"א ס"ק כ"ד כתב שלא יפסיק בין מים אחרונים לברכת המזון אפילו בדברי תורה, ובשעה"צ שם הערה מקורו מהאריז"ל.

ולכאורה היה מקום לומר דרק אם כבר אמר ד"ת בתוך הסעודה אז לא יפסיק בד"ת לאחר מים אחרונים, אבל אם עדיין לא אמר ד"ת בתוך הסעודה אפשר שמותר לו להפסיק לומר ד"ת כדי שלא יחשב כאוכל מזבחי מתים, דאף שאסור להפסיק בין מים אחרונים לברכהמ"ו אפילו בדברי תורה, מ"מ אפשר לענין זה שצריך שיאמר דברי תורה על שלחנו חמיר טפי, ועדיף שיפסיק לצורך זה.

אך מדברי האריז"ל שהביא בספר קב הישר להג"ר הירש קאיינדור (שנכתב לפני כג' מאות שנה בח"ב פרק פ"ז) משמע דגם כשלא אמר ד"ת בתוך סעודתו אסור לו להפסיק לאחר מים אחרונים.

דהביא מעשה נפלא מהאריז"ל, וז"ל, ופעם אחת בא חכם אחד איש קדוש מתלמידיו של רבי משה קורדוויירו אצל הקדוש האר"י ז"ל, והאר"י ז"ל קבל אותו בסבר פנים יפות, ובשעת הסעודה השגיח האר"י ז"ל עליו שאינו אוכל כדרך הבריא, וראה בו שהיה לו כאב באחד מאבריו, ושאל הרב האר"י ז"ל לאותו האורח למה אינו אוכל, והשיב לו האורח כי זה ימים רבים אשר הכתף שלו כואב לו ביותר, ואז הסתכל בו האר"י ז"ל ואמר לו בודאי אתה היית מפסיק בין מים אחרונים לברכת המזון, אמר לו כן הוא, שרגיל היה ללמוד פרק משניות בין הנטילה לברכת המזון, והוי סבירא ליה דדברי תורה צורך סעודה הוא, כמו שאמרו רז"ל כל שלחן שאין אומרים עליו דברי תורה כאלו אכלו מזבחי מתים, ואמר ליה האר"י ז"ל לכן בא אליך הכאב דוקא בכתף שעברת על דברי חכמים שאמרו תכף לנטילת ידיים ברכה ותכף הוא אותיות כתף, ונתן האר"י ז"ל עצה להתלמיד שיקבל עליו שלא להפסיק בנטילה אזי ירפא מהחולי עכ"ל. ויעויי גם בא"ר בס' קפ"א שהביא מעשה זה.

ומבואר דאע"פ שלא אמר אותו תלמיד ד"ת בתוך הסעודה מ"מ לא יפסיק בשביל זה לאחר מים אחרונים. אך י"ל דהקפידא עליו היה משום שבקביעות היה מפסיק בד"ת לאחר מים אחרונים, אבל אפשר דאם פעם אחת אירע ששכח לומר ד"ת בתוך הסעודה ונזכר לאחר מים אחרונים לא הוי הפסק, ויאמר אז ד"ת.

ויל"ע אם הרהור בדברי תורה גם כן חשיב שאמר דברי תורה בתוך הסעודה, דבקרא כתיב וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה', ופי' הרע"ב שם מיד כשדיבר בדברי תורה נקרא שלחן אשר לפני ה', א"כ אפשר דרק ע"י דיבור ממש בדברי תורה חשיב כאוכל משולחנו של מקום, ואפשר דלמ"ד הרהור כדיבור דמי הוי כדיבור ממש וסגי בהכי.

יבואר אם מזמור על נהרות בבל אפשר לאומרו לאחר מים אחרונים

והנה במ"ב בס' א" ס"ק י"א כתב בשם השל"ה שבכל סעודה יאמר על נהרות בבל, ובשבת וכן בימים שאין אומרים בהם תחנון יאמר שיר המעלות

בשוב ד' וגו'. ויל"ע אם שכח לאומרו עד לאחר שנטל מים אחרונים האם יאמרנו אז. ולכאורה לפימ"ש המ"ב בס' קפ"א בשם האריז"ל דאפילו בד"ת לא יפסיק לאחר מים אחרונים ה"ה דלא יפסיק גם לצורך אמירת על נהרות בבל לאחר מים אחרונים.

אך יעויי בכף החיים ס' קנ"ז סקכ"ב דלפי האריז"ל אומרים לפני ברכהמ"מ מזמור למנצח בנגינות מזמור שיר ועוד פסוקים אחרים, ואומרים אותם לאחר נטילת מים אחרונים, ומבואר דאפילו לדעת האריז"ל שאסור להפסיק בד"ת לאחר מים אחרונים מ"מ לצורך אמירת מזמור למנצח בנגינות ושאר הפסוקים מותר להפסיק, ולכאורה הביאור בזה משום שמזמורים השייכים לסעודה נחשבים צורך הסעודה, ולא הוי הפסק, ורק דברי תורה בעלמא לא נחשבים צורך הסעודה לענין זה, וא"כ י"ל דה"ה על נהרות בבל לא הוי הפסק ואפשר לאומרו לאחר מים אחרונים, וצ"ע.

יבואר אם עשיית מצוה חשיבא כדברי תורה בתוך הסעודה

וראיתי בשם החידושי הרי"ם ז"ל שאמר ליישב את דברי הרע"ב בזה"ל 'הלא אם האדם לומד הדין של ברכת המזון הוא יוצא ידי"ח דברי תורה על השולחן ובברכת המזון עצמו לא יצא בתמיה'.

והנה לפי"ז לכאורה גם בכל מצוה או ברכה שאדם עושה יקיים גם מצות תלמוד תורה מטעם הק"ו הזה, והוא פלא, אמנם בזה"ק פרשת צו כתב ומצות דאורייתא דמקיימין לה רבנן תורה איהו לגבייהו, מבואר דבכל מצוה שמקיים ת"ח חשיב דברי תורה. ויעויי בבה"ל סימן תקפ"ח סע' ב' ד"ה שמע דהביא מהמטה אפרים דאסור לקיים מצוה היכא שאין גופו נקי, וכתב דהטעם בזה משום דכיון דקי"מ"ל דמצוות צריכות כוונה, הכוונה חשיב כדברי תורה דלא גרע מהרהור, ומבואר ג"כ דבכל מצוה שמקיים עם כוונה חשיב כדברי תורה. אך יל"ע אמאי דקדק הזהור למימר דמקיימין להו רבנן, וכי רק כשרבנן מקיימין מצוה תורה איהו לגבייהו.

ויש להעיר לפי"ז דיהיה אסור לקיים מצוה קודם ברכת התורה לדעת הגר"א דגם הרהור בדברי תורה אסור קודם ברכת התורה, וצ"ע.

ובאמת בבכורי יעקב בס' תרמ"ד סק"א כתב דמברך ברה"ת קודם נטילת לולב, והקשו האחרונים דאמאי צריך לברך ברכה"ת קודם נטילת לולב, וכי היכן מצינו שאסור לקיים מצוה לפני ברה"ת, אך לפי משנ"ת דלדעת הגר"א דהרהור אסור קודם ברכת התורה י"ל דה"ה אסור לקיים מצוה קודם ברכה"ת, וכמשנ"ת.

הנה ידוע מש"כ מרנא הגר"ח מוולאזין זי"ע נפה"ח ש"ד פי"א וז"ל 'אבל אם היה ח"ו העולם פנוי לגמרי אפילו רגע אחת ממש מעסק והתבוננות עם סגולה בתוה"ק תיכף כרגע היו כל העולמות נחרבים ונבטלים ממציאות לגמרי לבד ואף גם איש אחד מיישראל רב כוחו שבידו להעמיד ולקיים את כל העולמות והבריאה בכללה ע"י עסקו והתבוננותו בתוה"ק לשמה כמ"ש בפרק חלק דף צ"ט ע"ב כל העוסק בתורה לשמה וכו' ר' יוחנן אמר אף מגין על כל העולם כולו וכן איתא בפרק התורה כל העוסק בתורה לשמה ולא עוד אלא שכל העולם כולו כדאי הוא, ואין לא יתלהב לב האדם בהעלותו על לבו ומתבונן בזה הענין הנורא ותפול עליו אימתה ופחד לבל יתרפה ח"ו מעסק התוה"ק תמיד כאשר יחשוב בלבבו אולי ח"ו לעת כזאת העולם כולו מקצה ועד קצהו פנוי לגמרי מעסק התוה"ק ובלתי עסקו והגיון לבו עתה בזה העת בתורה היו נחרבים כל העולמות וכרגע ספו תמו', עכ"ל.

וכבר שאלו מה יהיה הדין באופן שיש בעולם רק אחד שלומד תורה ויודמן לפניו מקרה של פיקוח נפש האם יפסיק מתלמודו לעסוק בהצלה, דהרי אם יפסק מתלמודו הרי זה פיקוח נפש של כל העולם, ופשוט הוא שאין לו לאדם לימנע מקיום מצות הצלת נפשות שציוהו הבורא שהיא דוחה ת"ת אף אם חושש שהעולם יחרב בידי שמים שעליו לעשות המוטל עליו, והקב"ה ישמור על עולמו שלא יחרב.

ואי נימא כמשי"כ בזהר הקדוש ומצות דאורייתא דמקיימין לה רבנן תורה איהו לגבייהו א"כ על ידי קיום המצוה יש גם כן קיום לעולם כשעושה המצוה עושה עם כוונת המצוה שהוא כדברי תורה ושמעתי שמרן בעל אילת השחר זצ"ל אמר כן, וכן מזמור מרן החזו"א זצ"ל, והאריך בזה בברור עניין זה בספר נאות אפרים להגאון ר' אפרים שטראוס שליט"א בדברים נפלאים.

בעניין הנמצא במושב שיש שם רפת בקר וכל המושב מריח מאותו רפת בקר האם יכול לומר שם דבר שבקדושה

גיבורים, אך הבי"ס"ל דדינם כצואת אדם ממש, וכפשטות לשון השו"ע, וא"כ צריך להרחיק ד"א ממקום שכלה הריח.

ולדינא כתב המ"ב בשם הדרך החיים שהוא ספיקא דדינא, ולכן בק"ש אם קרא בתוך ד"א חוזר וקורא, ובתפלה יחזור ויתפלל, ויתנה אם יצא שתהא לנדה עי"ש, וכ"ע"ז המ"ב ו"ל"נ דאין להחמיר כלל לענין תפלה דהרבה אחרונים סוברים כהמ"א, עכ"ל, ומבואר דהכרעת המ"ב שאפי' כשיש מהם ריח רע אין דינם כצואת אדם ממש אלא הוי כריח רע בעלמא שאין לו עיקר, וסגי להרחיק עד מקום שכלה הריח.

והנה דעת המ"א בס' ע"ט סק"ט, וכ"כ במ"ב שם ס"ק י"ט, דבריה רע שאין לו עיקר אין איסור אלא למי שמריח אבל מי שאינו מריח מותר.

ולחכי לדינא נראה דכיון שהריח מהרפת הוי כריח רע שאין לו עיקר לדעת המג"א ודעמיה, וכ"ש כשהוא עומד ברשות אחרת, דאפי' בצואה ממש אם הוא ברשות אחרת נחלקו האחרונים אם חשיב כריח רע שאין לו עיקר, א"כ הכא בוודאי יכול לסמוך ע"ז דהוי כריח שאין לו עיקר, א"כ אלו שדרים במושב שרגילים בריח זה ואין מרגישים בזה ריח רע, מותר להם להתפלל, דהוי כמי שאינו מריח דפסק המג"א דבריה שאין לו עיקר מותר, אך האורחים שאין רגילים בריח זה וחשיב להו ריח רע אין יכולים לקרוא ק"ש שם, אכן אם יניחו שם בשמים וכדומה להפיג הריח שפיר יוכלו לקרות שם ק"ש, דהוי כמי שאינו מריח דפסק המג"א דבריה שאין לו עיקר מותר, וצ"ע.

בעניין הליכה בפסיעות בינוניות במהירות בשבת ויו"ט אם מותר ואם מותר לפסוע פסיעה גסה לצורך מצוה

שנאמר הבקר אור והאנשים שלחו, ע"כ, והנה יש לתמוה הרי בני יעקב היו שליחי מצוה להודיע ליעקב שעוד יוסף חי וא"כ הווי שלוחי מצוה לקיים מצוות כבוד אב, וכיון דהוי מצוה הוי להו לפסוע פסיעה גסה דזריזין מקדימין למצוות, ולמה אמר להם אל תפסיעו פסיעה גסה, ומשמע דגם במקום מצוה אל יפסיע פסיעה גסה ומשום דהיכא דשכיחי הויקא שאני.

אמנם בצ"ח בברכות שם דקדק בדברי הגמ' שם שאמרו אבל למיעל מצוה למרהט, אמאי לא אמרו ולמיעל מצוה לפסוע פסיעה גסה כמו שאמרו בצד האיסור דלמיפק אסור לפסוע פסיעה גסה אלא אמרו למיעל מצוה למרהט, וכתב דלפי מ"כ המהרש"א בשבת דף ק"ג דאסור לפסוע פסיעה גסה אפי' לדבר מצוה משום סכנה אתי שפיר דבדווקא נקט למרהט, דלפסוע פסיעה גסה אסור אפי' במקום מצוה.

ומבואר בדבריו דפסיעה גסה אסור לפסוע אפי' לדבר מצוה, אבל לרוץ בפסיעות קטנות מצוה לרוץ לדבר מצוה ולכן אמרו למיעל מצוה למרהט ולא אמרו יפסע פסיעה גסה דבאמת פסיעה גסה אסור לפסוע לצורך מצוה וזה כמשנ"ת דיוסף אמר אל תרגזו בדרך אל תפסיעו גסה אפי' שהוא היה לדבר מצוה לבשר ליעקב על שיוסף חי.

יבואר דהפני יהושע ס"ל דפוסעין פסיעה גסה לדבר מצוה אפי' בשבת

אמנם בפני יהושע בברכות שם מבואר דס"ל דבמקום מצוה מותר לפסוע פסיעה גסה, דכתב בהא דאמר ר' חלבו אמר רב הונא היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה, וז"ל ולכאורה יש לתמוה דמלתא דפשיטא היא כיון שהוא דבר והפוכו ועיין במהרש"א בח"א ותיריך בדוחק, ולפענ"ד נראה ליישב כיון כשנדקדק עוד במה דקאמר רב הונא היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה דמאי איריא בית הכנסת הא בלא"ה אסור לפסוע פסיעה גסה

נשאלתי במי שבא לבקר במושב שיש בהם רפתות בקר רבים והריח הנושב מהם בכל המושב הוא לא נסבל למי שאינו רגיל בכך, אבל הדרים במושב דעתם נוחה בזה האם יכול להתפלל ולעסוק בתורה במקום שיש ריח זה.

הנה בשולחן ערוך סימן עט סעיף ד' כתב וז"ל צואת כלב וחזיר, אם נתן בהם עורות, מרחיקים מהם כמו מצואת אדם. ואם לאו, דינם כדין צואת שאר בהמה חיה ועוף שאין צריך להרחיק מהם אם אין בהם ריח רע, ואם יש בהם ריח רע דינם כצואת אדם, עכ"ל.

ובמשנה ברורה בס"ק כ"ד הביא שנחלקו האחרונים בצואת בהמה חיה ועוף כשיש בהם ריח רע דכ' השו"ע דדינם כצואת אדם האם דינם כצואה ממש או לאו, דהנה מצואת אדם צריך להרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח, דבכל מקום שיש ריח מהצואה חשיב כצואה ממש, ומצואה צריך להרחיק ד"א, ונחלקו האחרונים האם גם בצואת בהמה חיה ועוף כשיש להם ריח רע צריך להרחיק ד"א ממקום שכלה הריח כדין צואת אדם, או דאין זה ממש כצואת אדם, ורק לגבי היכא שיש מהם ריח רע חשיב כצואת אדם דאסור לקרות ק"ש במקום הריח, והווי כמו ריח רע שאין לו עיקר, דרק במקום הריח אסור לקרות אך אין צריך להרחיק ד"א ממקום שכלה הריח.

דדעת המג"א דאין דינם כצואת אדם ממש ורק במקום הריח אסור לקרות אך כשכלה הריח יכול לקרות ואין צריך להרחיק משם ד"א, וכן פסק במגן

נסתפקתי בהא דאמרו בגמ' בברכות דף ו' ע"ב אמר רבי תנחום א"ר יהושע בן לוי לעולם ירוץ אדם לדבר הלכה ואפילו בשבת שנאמר וכו' אם גם לפסוע פסיעה גסה מותר לצורך מצוה, דאע"פ שאמרו בגמ' בתענית דף י' ע"ב דפסיעה גסה נוטלת אחת מחמש מאות ממאור עיניו של אדם מ"מ י"ל דלצורך מצוה שרי, דשלוחי מצוה אינן נוזקין, או דחשיב כשכיח הזיקא ואפי' במקום מצוה אסור, וכן הא דאמרו שלא יהא הלוכך של שבת כהלוכך של חול אם אסור ללכת במהירות כשאנו הולך בפסיעה גסה.

הנה אמרו בגמ' ברכות שם 'אמר רבי חלבו אמר רב הונא היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה, אמר אביי לא אמרן אלא למיפק אבל למיעל מצוה למרהט שנאמר נרדפה לדעת את ה', אמר רבי זירא מריש כי הוה חזינא להו לרבנן דקא רהטי לפרקא בשבתא אמינא קא מחליין רבנן שבתא כיון דשמענא להא דרבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי לעולם ירוץ אדם לדבר הלכה ואפילו בשבת שנאמר אחרי ה' ילכו כאריה ישא וגו' אנא נמי רהיטנא, ע"כ.

ומבואר בפשטות דלמיעל לבית הכנסת מצוה למרהט ואפי' פסיעה גסה שרי, שהרי רק למיפק אמר רב הונא שאל יפסיע פסיעה גסה ומשמע דלמיעל מצוה לפסוע פסיעה גסה.

יבואר מהא דאמר יוסף אל תפסיעו פסיעה גסה שאסור אפי' לדבר מצוה

אמנם קשה מהא דאמרו בתענית דף י' ע"ב אל תרגזו בדרך תנא אל תפסיעו פסיעה גסה והכניסו חמה לעיר אל תפסיעו פסיעה גסה דאמר מר פסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם והכניסו חמה לעיר כדבר יהודה אמר רב דאמר רב יהודה אמר רב לעולם יצא אדם בכי טוב ויכנס בכי טוב

² וכתב שם בצ"ח וז"ל וצריך לומר לדברי מהרש"א דלרוץ אינו חמור כל כך כמו פסיעה גסה, ואף דפסיעה גסה אסור אף לדבר מצוה משום סכנה, מ"מ ריצה מותרת. ולפי זה קשיין דברי אביי דקאמר לא אמרו אלא למיפק אבל למיעל מצוה למרהט, והרי פסיעה גסה דאירי במיפק גם למיעל לא הותרה וסכנתא איכא. וצריך לומר לענין שמורה על חפזון שמורה שנחפו, לזה הריצה מורה יותר על חפזון, אבל לענין סכנה פסיעה גסה גריעא יותר וקשה לעינים. וכאן לכל צד קאמר רבונא, דלענין למיפק לא מיבעיא ריצה שאסורה שזה ודאי מורה שנחפו לברוח מבית הכנסת, אלא אפילו לפסוע פסיעה גסה ג"כ אסור, מלכד הסכנה שבדבר יש בו ג"כ איסור מצד שמורה עכ"פ קצת חפזון לצאת מבית הכנסת, וק"ו שלרוץ אסור. וקאמר אביי דלמיעל מצוה למרהט, אבל פסיעה גסה אסור מצד סכנה אבל לא מצד בית הכנסת, עכ"ל.

³ ויעיין במהרש"א שם שכתב וז"ל והנראה שנקדים בזה דיש להקשות למה לא הוזכר אותם יעקב כבר על כל זה בהליכתם למצרים, וע"כ דהא כבר הוזכרו ע"כ לילך בכי טוב כדכתיב הבקר אור והאנשים שלחו גו' אלא ד"ל שודאי הם ידעו כבר הא דאל יפסיע אדם כו' והא דלעולם יכנס אדם כו' אלא מפני שא"ל יוסף עכשיו מהרו ועלו אל אבי גו' שהזכיר אותן למחר הליכתם הוצרך להזכיר אותן דמ"מ אל תרגזו בדרך בפסיעות גסות למחר הליכתכם לפי שהוא מוזיק לעינים וכו' עכ"ל, והנה לכאורה למה אמר להם יוסף מהרו ועלו אל אבי לכאורה הוא משום דזריזים מקדימים למצוות לשמח את אביהם ומכל מקום אמר להם אל תפסיעו פסיעה גסה וכמש"כ המהרש"א משום הזיקא ומבואר כמשנ"ת.

וכ"כ הפמ"ג סימן צ' א"א ס"ק כ"ה שכתב דאסור לפסוע פסיעה גסה אפי' לדבר מצוה.

ר' זירא מריש כי חזינא לרבנן דקא רהמי לפרקא בשבת אמרנא קא מחללי רבנן שבתא כיון דשמעית להא דאמר ר' תנחום אנא נמי רהיטנא ומסיקנא בשמעתא אגרא דפרקא רהטא, ומשמע דלצורך מצוה מותר לפסוע פסיעה גסה.

יבואר אם מותר ללכת במהירות פסיעות קטנות בשבת לדבר הרשות

והנה בעניין אם מותר בשבת לרוץ פסיעות בינוניות במהירות לכאורה תליא בהנ"ל דאי נימא דלצורך מצוה אסור לפסוע פסיעה גסה א"כ מה שאמרו מצוה לרוץ לדבר מצוה אפי' בשבת ע"כ איירי בפסיעות בינוניות, ומבואר מזה דכשאינו הולך לדבר מצוה אסור לפסוע אפי' פסיעות בינוניות במהירות.

אבל אי נימא דמותר לפסוע פסיעה גסה לדבר מצוה א"כ מה שאמרו לעולם ירוץ אדם לדבר מצוה ואפי' בשבת איירי בפסיעה גסה וא"כ אפשר דפסיעות קטנות במהירות מותר בשבת אפי' שלא לדבר מצוה.

וראיתי בחוברת אליבא דהלכתא מכולל אהבת שלום שהביא ממון הגר"ה שליט"א שאמר שמוותר ללכת במהירות פסיעות קטנות בשבת אפי' שלא לדבר מצוה ובשם דודי הגאון ר' נתן קופשיץ שליט"א כתבו שאמר שאסור ללכת פסיעות קטנות במהירות בשבת ולכאורה נחלקו בזה הפני יהושע והצל"ח והמהרש"א, לדעת הצ"ח והמהרש"א שאסור לפסוע גסה לדבר מצוה א"כ מוכרח דפסיעות קטנות במהירות אסור לרוץ בשבת לדבר הרשות אבל לדעת הפני יהושע אפשר דס"ל שמוותר לפסוע פסיעות קטנות במהירות לדבר הרשות אבל אינו מוכרח וצ"ע.

הערות על גיליון העבר

בעניין ברכה על הדלקת נרות בדלוקה ועומדת

והעירני הרב הגאון ר' משה אייזנשטיין שליט"א דבמנהגי מהר"ש מבואר שקושיא זו איך מצאנו ברכה בדלוקה ועומדת אינו מדברי המג"א אלא הוא מהגהות של הר"י מטירנא על מנהגי מהר"ש והעתיקו המג"א, אבל אפשר שהמג"א העתיקו אבל במסקנת דבריו כתב שאפשר לברך גם בדלוקה ועומדת דחשיב ליה כמצוה נמשכת וכמש"כ הרעק"א בתשובה י"ג.

בעניין אוכלין שתחת המטה במטה עשרה

הערת המערכת מסאת קוצר הזמן לא הובאו הערות הרבות שנשלחו בענין וא"ל אולי עוד חזון למועד

אבל על האנשים הנמצאים שם אינו משפיע ומזיק, אבל לפ"ז לאכול במטת קומתיים במטה התחתונה אסור משום דהוי כאוכלין שתחת המטה וצ"ע. **שו"ר** בספר קרוך לדוד על או"ח בקונטרס אחרון בסוף הספר שצדד לומר דבמטה גבוה עשרה אין בזה משום אוכלין שתחת המטה והביא ראיה לזה ממש"כ רש"י בסוכה דף כ"א דת"ח אין מניחין תחת המטה שום דבר משום דגנאי הוא להם ולא פירש משום רוח רעה כמש"כ הרשב"ם בבא בתרא דף נ"ח, והיינו טעמא משום דאיירי במטה גבוה עשרה ולית בה רוח רעה, דרשותא אחרינא ניינה וצ"ע.

יבואר אם אוסרין בדיעבד באכילה אוכלין שתחת המטה

והנה בבית אדם בכלל ס"ח ס"ג כתב שמעתי שהגאון החסיד ז"ל (והוא מרנא הגר"א זל"ה) צוה בצנן שהניחו תחת המטה לחתוך לחתיכות קטנות ולזרוקה כדי שלא ימצאנה אדם, ומוסיף הבינת אדם אמנם דבר זה מצוי מאד בבני הכפרים שמניחים כל הלפתות וביצים תחת המטה, ואפשר כיון דדשי בה רבים שומר פתאים ה' כדאיתא בגמרא בדוכתי טובא וכמש"כ תוס' ביומא דף ע"ז ב' גבי שיבתא עכ"ל.

וענין בפתחי תשובה יו"ד סימן קט"ז סק"ד בשם השבות יעקב בסימן ק"ה שנשאל אם נתן אוכלין ומשקין תחת המטה אי אוסרין בדיעבד, והעלה דאין בזה רק אזהרה לכתחילה אבל בדיעבד אין כאן חשש איסור, והוכיח כן מסוגיית הש"ס עכ"ד, ודברי השבות יעקב מביאו גם הגהות רע"א שם.

והנה ידוע בשם מרן החזו"א שהורה באוכלין שתחת המטה לתת לבחורים מתפארת ציון ולא לומר להם שהוא אוכלין תחת המטה, וכוונתו מבוארת

כדאיתא בשבת (דף ק"ג ע"ב) דבעי מיניה רבי מרבי ישמעאל בר' יוסי מהו לפסוע פסיעה גסה בשבת אמר ליה וכי בחול מי הותרה שנוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו כו' ע"ש, ועל כרחק צ"ל דרב הונא מילתא דפסיקא קאמר דהיוצא מבית הכנסת אסור לפסוע אפילו כשהולך לדבר מצוה כגון ביוצא מבית הכנסת לבית המדרש כדרשינן ילכו מחיל אל חיל דבכה"ג לא שייך הק' איסורא דנוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו אפ"ה ביוצא מבית הכנסת אסור לפסוע פסיעה גסה והיינו כפרש"י לפי שמראה בעצמו שדומה עליו כמשא דמהאי טעמא אסור אפילו בהולך מבית הכנסת לבית המדרש דלאו כו"ע ידעי בהא ועל זה מסיק שפיר לא אמרן אלא למיפק אבל למיעל מצוה הוא למירחט פ"י דבכה"ג לית ביה נמי איסורא דנוטל אחד מחמש מאות ממאור עיניו, כן נראה לי וק"ל, עכ"ל.

ומבואר דס"ל דלצורך מצוה, מצוה לפסוע פסיעה גסה אלא דלצאת מבית המדרש אפי' לצורך מצוה אסור לפסוע פסיעה גסה משום דנראה דבית הכנסת עליו למשא, אבל בעלמא מצוה לפסוע פסיעה גסה, אולם לדעת הפני יהושע יקשה אמאי אמר יוסף לאחיו אל תרגזו בדרך שלא יפסיעו פסיעה גסה וצ"ע.

והנה משמע במדרש תנחומא פרשת בראשית סימן ב' דלצורך מצוה פסוע פסיעה גסה דאיתא א"ר חנינא מדוחק התירו שאלת שלום בשבת ברם צריך למילף מאן דבעי למיזל לדבר מצוה או לתפלה או לבי מדרשא מי שרי לפסוע פסיעה גסה בשבת מצוה עדיף או דלמא כבוד שבת עדיף, תא שמע דאמר רבי תנחום א"ר יהושע בן לוי לעולם ירוץ אדם לדבר מצוה ואפי' בשבת ואמר

במה שהעירו בדברי המג"א סימן רס"ג שהביא דברי מהר"ש שיכולים לברך על הדלקת נר שבת אחר שהדליקה מבעוד יום זמן רב קודם השבת ומברך כשהיא דלוקה ועומדת, ותמה המג"א איך מצאנו ברכה בדלוקה ועומדת, ושוב כתב בסו"ד שבשכחה ולא בירכה תברך גם בדלוקה ועומדת וטרחנו לבאר דבריו שלא יסתרו זה את זה.

בגליון פרשת ויגש הובאו כמה ראיות דליכא איסורא לישן תחת המטה ולכן מותר לישן במטת קומתיים במטה התחתונה.

והעירוני דאפשר דבמקום שיש עשרה טפחים בין המטות חשיב כרשות בפני עצמה ולא חשיב תחת המטה, ובסוגיא דסוכה שהיו ישנים תחת המטה איירי במטה עשרה כדאיתא בגמ' דף כ' ע"ב דבליכא עשרה הרי מותר לישן תחת המטה בסוכה אפי' לדעת חכמים, ומהא דמיייתי ר' יהודה ראיא דהיו ישנים תחת המטה ולא אמרו להם דבר ע"כ דבמטה עשרה איירי וא"כ בזה ליכא רוח רעה כיון דחשיב אהל מפסיק בינו ובין המטה.

אבל קשה לומר כן שהרי לשון הגמרא בפסחים דף ק"ב א' הוא אוכלין ומשקין תחת המטה רוח רעה שורה עליהן ולא מחלק בין מטה שאינה גבוהה עשרה למטה שגבוהה עשרה, וכן המחבר ביו"ד סימן קט"ז כתב תבשיל ומשקין תחת המטה שורה עליהם רוח רעה ולא כתב דוקא במטה שאינה גבוהה עשרה דמשמע דבכל ענין יש רוח רעה.

ומכל מקום ברור שבאטובוס שבתא המטען שלו יש אוכלין וישן אדם עליו מלמעלה אינו נאסר דהוי כרשות אחרת ממש וכן במטוס שיש אוכלין בתא המטען שתחת המטוס וישנים שם אנשים אינו נאסר דהוי כאוכלין שבדירה התחתונה וישנו בקומה שעליה שאינו נאסר, ומכל מקום תחת המטה עשרה קשה לומר שחשיב כרשות אחרת וצ"ע.

ולפ"ז מבואר דלישן תחת המטה ליכא איסורא מהא דהיו הזקנים ישנים תחת המטה, וע"כ שאין רוח רעה משפיע אלא על האוכלין שתחת המטה,

לעסקיו אבל אם יוצא ע"מ לחזור מצוה לרוץ כדי לחזור מהר וכן אם יוצא מבהכ"נ לבית המדרש כדי ללמוד תורה, עכ"ל.

י' ועניין במ"ג סימן ס"ק מ"ג שכתב וז"ל כשיצא מבית הכנסת אסור לרוץ ולא לפסוע פסיעה גסה לפי שמראה עצמו שעוכב בהכ"נ דומה עליו כמשאוי בד"א כשהולך

דהו ס"ל עיקר כהשבות יעקב דשרי אלא דהוא חייש לדעת הגר"א דאסור בדיעבד, ולכן לבחורים שדחוקים במאכלם התיר לתת להם.

אבל אין לומר שכוונתו כמו ששמעתי אומרים שכל היכא שאינו יודע שהאוכלין היו תחת המטה אינו נאסר ובידיעה תליא מילתא דהוא מילתא דתמימה אטו איסור של אוכלין תחת המטה דמי לערלת חו"ל שכל היכא שאינו יודע אינו אסור בו הא פשיטא דאין לדברים אלו כל שחר ובפשוטו כוונתו כמשנ"ת.

שו"ר בטעמא דקרא בהוראות ממרן החזו"א אות כ"ח שכתב וז"ל אוכלין שתחת המטה אף שבביתו הקפידו שלא לאכול צוה ליתנם לעניים ואמר שאין לאבדם כיון שמדינת מותרים ע"מ"ב סי' דסק"ד ובפ"ת יו"ד סי' קט"ז סק"ד ה' ובכתר ראש סי' פ' עכ"ד והוא כמשנ"ת.

ואפשר דס"ל דמי שאינו יודע חשיב שמתקיים בו שומר פתאים ד' כמש"כ בבית אדם אבל הוא גם תימא לומר כן שמוותר להכשיל אדם בדבר שמזיקו ולומר שומר פתאים ד' ולא יאירע לו נזק ובפרט שההיזק בזה הוא גם רוחני וצ"ע.

שכל את ידי כי מנשה הבכור • ובעניין ברכת האב את הבנים בשתי ידיים

מצינו את עסקיו זכה לבכורה, ומה אם הצעיר על ידי שהיה מצייר את עסקיו זכה לבכורה, גדול שהוא מצייר את עסקיו על אחת כמה וכמה, ודכוותה ושם אחיו יקטן (בראשית י' כה) אמ' ר' אחא למה נקרא שמו יקטן שהיה מקטין את עסקיו, ומה זכה, זכה להעמיד שלוש עשרה משפחות, ומה אם הקטן על ידי שהיה מקטין את עסקיו זכה להעמיד שלוש עשרה משפחות, גדול שהוא מקטין את עסקיו על אחת כמה וכמה.

ואיתא עוד בבראשית רבתי פרשת ויחי שכל את ידי א"ר יהודה מהו שכל, שכלו ידי של יעקב בבכורה של מנשה. ר' (יהודה) [נחמיה] או' השכילו ידי של יעקב לרוח הקדש כמו שכתוב משכיל לאיתן האזרחי (תהלים פ"ט א'). מי גרם למנשה שידחה מן הבכורה, "שררה שהיתה לו שנאמר מנשה הבכור שהיה מנהיג בעצמו דרך בכור".

ולפ"ז יש כאן פירוש חדש במה שאמר הכתוב כי מנשה הבכור דהיינו כי מנשה נהג כבכור ולכן הפסיד גדולתו ולכן שיכל יעקב את ידי לברך את מנשה בשמאלו ולא בימינו.

ובכל חומש בראשית מצאנו שהבכור לא זכה לגדולה קין היה הבכור ולא זכה ושת שהוא הצעיר זכה לגדולה שממנו הושתת העולם, וכן יפת היה הגדול בבני נח, ומשם שהיה קטן ממנו יצאו כלל ישראל וכן נחור היה הגדול בבני תרה, ואברהם זכה לגדולה, וכן ישמעאל היה הגדול ויצחק זכה לגדולה, וכן עשו היה הגדול ויעקב זכה לגדולה, וכן ראובן הגדול ויוסף ויהודה זכו לגדולה, וכן באפרים ומנשה והוא פלא.

והנה ברוח חיים חיים כתב בהא דאין השכינה שורה אלא על חכם גבור ועשיר ועניו דהעיקר הוא ענוה אלא שבלא שהוא עשיר וגבור וחכם אין לענותו מעלה שהרי יש לו עם מה להיות עניו ושמעתי מאמאמר' זצ"ל שהג"ש איגר זצ"ל ביקר אצל בנו ר' ליבל וקמו כל הציבור לפני אחד הנכנסים ולאחר

שמאלו על ראש מנשה ואח"כ את ימינו על ראש אפרים, והיתה יד הימין על יד השמאל, והוא ל"כ עשה רק תחלה שלח את ימינו וישת על ראש אפרים ואח"כ נתן את שמאלו על ראש מנשה, וא"כ היתה יד השמאל למעלה מיד הימין, עז"א שכל את ידי כי מנשה הבכור, בזה השכיל ע"י ידי להראות שיוודע שמנשה הבכור, וע"כ הגם שיש לו טעם לברך את הבכור ביד שמאל ואת הצעיר בימין, בכ"ז הרים יד שמאל למעלה להורות שמנשה הוא הבכור ואינו מושך שפע ברכתו ע"י אפרים רק מצינו בפ"ע, וע"כ בא השמאל למעלה מן הימין, עכ"ל.

ובפנים יפות בראשית פרק מ"ח כתב וז"ל יש לפרש מה שאמר כי מנשה הבכור, מפני שהיה ראוי שיצוה את יוסף להעמידם בענין שיהיה אפרים מצד ימינו, אבל הוא הבין בשכלו שלא יקח מן מנשה את הבכורה אלא להקדים אפרים בשם לכך היפך את ידו לבד, וז"ש שכל את ידי ולא צוה להפכם להורות כי מנשה הבכור, והיינו דאמר [יט] ידעתי בני ידעתי וגו' וגם הוא יגדל וגו' שהורה בהיפוך ידי לבד שמנשה גם הוא יגדל, עכ"ל.

ושמעתי דבר נחמד מהגאון ר' בנימין מנדלזון זצ"ל אב"ד דקוממויות זצ"ל שאמר שיעקב ויוסף נחלקו אם צריך להקדים את מנשה או את אפרים ויעקב לא הפכם להעמיד את מנשה בשמאלו ללמדנו שאם אתה חושב לא כמו שחושב חברך אל תכריח אותו למה שאתה חושב אלא תהפוך את ידם שלך כדי לעשות כמו מחשבתך.

בעניין מדת הענוה שהיא נותנת את הגדולה ומדת הגאווה נותנת את השפלות

ואיתא בבראשית רבה פרשת ויחי פרשה צ"ז ויקח יוסף את שניהם וגו' וישלח ישראל את ימינו [וישת על ראש אפרים והוא הצעיר] וגו' אמ' ר' חונה וכי מן התולדות אין אנו יודעים שהוא הצעיר, "אלא שהיה

אחת, ואפשר עוד דס"ל דהרמת הידים כנגד הכתפיים אינו לעיכוב בברכת כהנים להכי ברכו ביד אחת וצ"ע.

והנה ראיתי בספר חיי בנימין להגאון ר' בנימין פון זצ"ל שהביא בשם' מעשה אלפס מהג"ר בן ציון אלפס ז"ל שהי' מגיד בירושלים שסיפר מעשה זה בשינויים גדולים וז"ל המעשה אלפס שם ירושלים תש"א עמו' ט' הכרת את הגאון ר' יחזקאל לנדא אב"ד דווילנא שכאשר נעשה חתן הביא אותו מחותנו בשבת לפני הגר"א שיברך אותו והגר"א ז"ל ישב בסעודה שניה של שבת ואכל את הקוגל והחתן היה מלוכש בשטריימל ודצה הגאון להניח ידי על ראש החתן לברכו ונסוג החתן לאחוריו שלא ישמין הגאון את השטריימל בידיו השמנות מהפשטידא והניח הגר"א יד אחת על השטריימל וברכו והארריך ימים ולמד עד יומיו האחרון בלי משקפים והצטער רבי יחזקאל לנדא כל ימיו על קטנות המוח שלו שהוקיר את השטריימל ויתר מידיו של הגר"א עכ"ל הס' מעשה אלפס, ובספר חיי בנימין כתב בשם הגר"ר מאיר הייזלר שליט"א שאמר שהסתפק איזה נוסח לקבל יותר אם של התורה תמימה או של המעשה

שכל את ידי כי מנשה הבכור, וברש"י פירש רש"י כתרומתו אחכמינו, בהשכל וחכמה השכיל את ידי (לכך, ומדעת), כי יודע היה כי מנשה הבכור, "ואף על פי כן לא שת ימינו עליו", עכ"ל, ובדעת זקנים מבעלי התוספות שם כתב וז"ל כי מנשה הבכור ואעפ"כ שם ימינו על ראש אפרים ודומה לו לה' אלהינו הירחמים והסליחות כי מרדנו בו, עכ"ל.

ובחזקוני בראשית פרק מח שכל את ידי עשה עניינו בהשכל ובחכמה שמן הדין היה לו להפוך הבנים לפי מה שהיה בדעתו לתת אפרים לימינו ומנשה לשמאלו והוא עשה ההשכל והחכמה בידיו שלא רצה לבייש מנשה כי הוא היה הבכור וצריך לחלוק לו כבוד קצת. ובשל"ה פרשת ויחי תורה אור וזה כי יעקב רצה לתת יתר שאת בכבוד לאפרים על מנשה, מכל מקום חלק כבוד גם כן למנשה מאחר שהוא הבכור, על כן החכים יעקב לתת גדולה לשניהם אף שהרבה לאפרים, מה עשה, "שכל את ידי", עשה חכמה גדולה בידיו, והניח את מנשה בימין ואת אפרים בשמאל, רק שפשט ידיו באלכסון, הימין על ראש אפרים והשמאל על ראש מנשה. ולא צוה להעמיד את אפרים בימינו ואת מנשה בשמאלו, כי מנשה הבכור, כלומר, מאחר שהוא הבכור לא רצה כולי האי לזלזל בכבודו.

ועיוני בסידור בית יעקב בהנהגת ליל שבת מוסך השבת אות ז' מש"כ בעניין שצריך לברך בב' ידים, והיה לו להקדים את ברכת אפרים לפני מנשה, אלא שלא רצה לבזות את מנשה לכן שכל את ידי ובירכם ביד אחת, וכתב להזהיר שבכל עת שיברך את חברו יברך בשתי ידי וכתב שם וז"ל ולא כחסרי דעת שמברכים ביד אחת יעו"ש.

ובמלבי"ם פירש ענין שכל את ידי כי מנשה הבכור באופן אחר וז"ל וישלח ישראל את ימינו. ר"ל הנה בברכת כהנים כתיב וישא את ידי והכתיב ידו דצריך לארמא ימינו על שמאלו כמ"ש בזה, וא"כ אחר שהגיעו ידי יעקב זו תחת זו היה צריך שיניח תחת את

י ועיין בתורה תמימה במדבר פ"ו הערה קלא וז"ל ואני שמעתי מאיש אמונים שהגר"א מוויילנא ברך את הג"מ ר"ח לנדא מו"ץ דווילנא בשעת חופתו והניח ידו אחת על ראש הגר"א בשעת הברכה ושאלוהו על ככה והשיב כי לא מצינו ברכה בשתי ידים רק לכהנים במקדש ובסידור הגר"א אחר תפלת ערבית לשבת כתב שמנהג לברך הילדים בשבת רק ביד אחת ואפשר שאין טעמו מדיו בל תוסיף רק שצורת ברכה של ב' ידים היא רק לכהנים, אך עיין בתוספת ברכה נשא עמוד ל' שכתב שם בעל התורה תמימה שחשש הגר"א לאיסור עשה של זר המברך לישראל.

והנה בספר באר שבע סוטה דף ל"ח מבואר דבעינן בנשיאת כפיים שהידיים יהיו כנגד הכתפיים ולא סגי בנשיאת כפיים בלבד, אי"כ צ"ע אמאי הגר"א לא בירך בשתי ידים וכדי שלא יעבור באיסור של זר שיברך את ישראל היה יכול שלא להרים ידיו כנגד כתפיו וסגי בזה שלא יחשב כזר שיברך את ישראל, ולכאורה מבואר מזה דס"ל דסגי בנשיאת כפיים לבד וביושבו ומברך העומד לפני הרי הוא מרים כפיו כנגד הכתפיים להכי בירכו בידו

אלפס ושאל את מרן הגראמ"ש מן זצ"ל ואמר הגר"ר בנציון אלפס היה מוסמך.

אכן הרב בעל חמדת ימים שבת ח"א פ"ז כתב שישים רק יד אחת שאין שתי ידיים זוכות כאחד, ולא כתב הטעם משום האיסור דזר שיברך ברכת כהנים, וכן משמע בספר מעבר יבך שביאר הטעם לשים ידו על ראש המתברך בשעת ברכה לפי שיש ביד האדם ט"ו פרקים כמנין ט"ו תיבות שיש בברכ"כ לומר יחולו על ראשך הברכות שגב פסוקים אלו שהם ט"ו, ומשמע דסגי ביד אחת.

ושמעתי מאמאמר' זצ"ל שזקני הגה"צ ר' שמואל שינקר זצ"ל כשלמד בקלם חשקה נפשו לעלות לארץ ישראל וישאל את הסבא מקלם ע"כ ואמר לו שישאלנו אחר תפלת ערבית אחר שיבקש ותקנו בעצה טובה מלפניך ואחר מעריב אמר לו שיעלה לארץ ישראל ובקשו שיברכנו בהנחת שתי ידיים על ראשו והסבא הביע מורת רוח מבקשה זו ואמר לו זקני שהסבא ר' ישראל סלנטר זצ"ל ברכו בשני ידיים על ראשו ואמר לו אם כך נהג ר' ישראל גם אני אברך בשתי ידיים וברכו בשתי ידיים.

בירור עלה שאינו ת"ח ואינו בעל מעשים אלא עניו ואמר שאם אין לו מעלות אין מעלה לענותו, אבל מי שהוא גם חכם וגם עשיר וגם גיבור ואפ"ה הוא עניו הוא ראוי שתשרה שכינה עליו.

ושמעתי מידידי הרב הגאון ר' דוד אנפולסקי שליט"א על הפסוק וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה ויט שכמו לסבול וגו' וכבר עמדו מפרשי המקרא לבאר מהו פירושו של האי קרא שהרי אם מנוחה הוא טוב צריך לחפש מנוחה וא"כ איך אמר ויט שכמו לסבול. ונראה על פי מה שאמרנו בתרגום איכה פרק ג' על הפסוק כי לא ענה מלבו ויגה בני איש ובתרגום כתב וז"ל ארום מן בגלל דלא עני גבר ית נפשי ואעדי זחוחה מלבי' בגין כן גרם לאסתקפא תבירא בבני אנשא, ע"כ, ובשם משמואל פרשת ויחי כתב וז"ל וממוצא הדברים שהאיש שהוא שפל בעיני עצמו ומסיר זחוחה מלבי' אינו צריך לשום עניי המעיק, וזה שאמרנו ז"ל (ברכות ז' א) טובה מרדות אחת בלבד של אדם יותר ממאה מלקיות, כי כל תכלית הכוונה

במלקיות היא להביא את האדם לידי מרדות בלבד, כי המלקיות בעצם גורמות מניעות מעבודת השי"ת, אך תקונן יתר על קלקולן, וע"כ מובן שהמרדות שבלבו של אדם טובה יותר שזו איננה מונעת מתורה ותפלה, עכ"ל.

ובקריא דאיגרתא למרן בעל הקהלות יעקב וצ"ל ח"א מכתב ס' כתב וז"ל כל אחד יש לו ימי עליות וירידות ובפרט בימי הנעורים ועיקר עבודת השי"ת הוא בזמן הנפילה שאז אינו מוצא פעם וסיפוק ועבודתו בצער ובמתיחות, ואחז"ל יפה אחד בצער ממאה שלא בצער ואילולי הנפילות התכופות היה גרוע יותר כי בזמן ההצלחה והרחבת הדעת הגאווה מתחזקת ורואה את עצמו לעילא ולעילא והגאווה היא אבי אבות הטומאה דתיכף משמתנאה מסתלקת ממנו השכינה כמשאחז"ל שאמר הקב"ה אין אני והוא יכולים לדור יחד עי' פ"א דסוטה ומכיון שהשכינה מסתלקת ממנו שוב הוא פרוץ לכל פגעים ברוחניות וגם בגשמיות ועי' הנפילות נשבר רוחו בקרבו ותיכף

משנכנע שורה עליו אור השי"ת לעזרו שיהא יכול להחזיק מעמד ולחזור לכמות שהיה וביתר שאת וסוף סוף ישאר מבני עלי' הגדולים וקצתי בכ"ז והדברים ידועים במפרים הק' וגם מתוך הנסיון, עכ"ל, והוא כמו שנתבאר שתכלית הנפילה והשברון הוא כדי להכניע האדם לפני בוראו ולכן מי שנכנע אין צריך לנפילות כלל.

והוא מה שאמרו בירושלמי אם נבלת בהתנשא שמי שמתנשא סופו מתנבל אבל המנבל עצמו על דברי תורה סופו להתנשא.

ולכן אמר הכתוב וירא מנוחה כי טוב שמי שרוצה מנוחת אמת ויט שכמו לסבול והיינו כמו שכתב רבנו בחיי שהוא לשון ויט שמים ויירד שצריך להשפיל עצמו והיינו שעל ידי שישפיל עצמו יוכה למנוחה, שכל חוסר המנוחה שיש להאדם בעולמו הוא משום שאינו נכנע לבוראו אבל כל שמראה יותר הכנעה וזכה יותר למנוחה.

אלוקים חשבה לטובה למען עשה כיום הזה להחיות עם רב

מתוך שיחה שמסר רבינו שליט"א בסעודה שלישית פ' ויגש בשיבת בית מדרש עליון

בפרשת ויגש כתיב ויוסף ישית ידו על עיניו, ובילקוט שמעוני (תורה פרשת ויגש רמז קנב) כתב ויוסף ישית ידו על עיניו, יעמץ עיניו לאחר מיתה, וצ"ב מהו הבטחה זו ליעקב שיוסף יעמץ עיניו לאחר מיתתו. ובחזקוני כתב וז"ל ויוסף ישית ידו על עיניו מנהג הוא שהחיים עושים עם המתים שסוגרים את עיניהם סמוך אחר הפטירה והיה מבטיחו שיוסף יהיה בפטירתו ויעזור לו להוציא ממצרים להוליכו אל המערה. ד"א על עיניו על ענינו, מוגרת עין יעקב כלומר ישתדל לעסוק בצרכיו.

אמנם במשך חכמה בראשית פרק מז על הפסוק אנכי ארד עמך וכו' ויוסף ישית ידו על עיניו. יתכן כי אמר לו שכל יחקור בעיניו ובעיני השכליים על תכלית ומהות הענין שצריך לירד מצרימה ולעלות, כי מה זה תכלית וסיבה לאיזו שלמות שלאברהם אמר לילך לארץ נענן להישאר שם בארץ המיוחדת לו, אך לילך למצרים מה זה תכלית אמר כי הענין של "יוסף ישית ידו על עיניו", שזה הענין יעצום עיניו שכל תחקור וכל תסתכל אחרי דרכי ההשגחה כי רמז. כי מי מילל זה אשר הצער של יוסף יהא לתכלית נרצה כזה, שידור במצרים ויהי לשליט, ויפרסם דעות צודקות, וכל הארץ יהיו כפופים לו. הלא זה הענין די לשום יד ולכסות השקפת עיניו והבטת הבנת המוחשת. וזה על דרך הצחות.

ושמעתי לפרש בשם הגאון הגדול ר' שלמה פישר זצ"ל ונדפס בספר בית ישי דרשות מאמר יציאת מצרים עמוד ס"א בהערה מה שאמר דוד המלך בתהלים כי חק לישראל הוא משפט לאלוקי יעקב היינו לישראל נראה הכל כחק ואינו מובן ומקבלים הכל באמונה, אבל לאלוקי יעקב הוא משפט, עדות לזה ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שכל הגלות של יוסף היה בשביל לעשותו מלך ולהביאו לארץ מצרים להכין הדרך לישראל הבאים אחריו.

ועל דרך זה ראיתי ביאור נפלא מהגאון רבי שמעון שוואב זצ"ל שהובא בספר משחת שמן בראשית על מה שמבשרים בברכת השחר 'פוקח עיורים' ושוב מבשרים 'המעביר שנה מעיני' דלכאורה יש בזה כפילות דברים כי הרי כבר בירכו על פתיחת העיניים וביאר שהברכה האחרונה אינה על פקחת העיניים משינת הלילה אלא על עיני הלב היא אמורה והיינו שישנם אנשים שאף שהם מתהלכים בעיניים פקוחות אבל עיני לבם סתומים בשינה ותרדמה עמוקה שאינם משימים לב על השגחת ה' בכל הנעשה סביבם ועל שינת לב זו אנו מתפללים שיסיר השי"ת הכיסוי הרוחני מעינינו ונוכל לחשים לב על השגחתו הפרטית ועל רוח הטהרה שמערה עלינו מזמן לזמן להשיב לבנו אליו ולעבודתו.

והנה איתא בפסוק ויאסור יוסף מרכבתו וגו' וירא אליו ויפול על צואריו ויבך על צואריו עוד ופרש"י שיעקב לא נפל על צוארי יוסף ולא נשקו ואמרו רבותינו שהיה קורא את שמע וכבר דברו המפרשים בזה הכי לא מצא לנכון לקרות קריאת שמע רק ברגע זה דוקא ולא מסתבר שהגיע אז זמן קריאת שמע שהרי יוסף לא קרא אז את שמע.

והנה בכונות פסוק ראשון של קר"ש שאנו אומרים 'שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד' כידוע ששם 'הויה' מורה על מידת החסד ושם 'אלוקים' הוא מדת הדין ולזה אנו אומרים הויה היינו מדת החסד ואלוקינו היינו מידת הדין הכל הויה אחד, שהן מידת החסד הנגלה והן מידת הדין הנגלה משורש אחד באים ולאמיתו של דבר הרי הם מצד מדת הרחמים ממש אלא שלפעמים מחמת עומק הדינים לא ניכרת מדת החסד בהתגלה ורק לבסוף נתגלה שהכל היה לטובה.

ולפ"ז מובן מה שקרא יעקב קריאת שמע בעת שנתגלה אליו יוסף מפני שאז בשעה זו נתגלה לו שכל הצרות ועיני הנפש שעברו עליו זה כ"ב שנים היו הכל שרשרת של מידת החסד שסופה הביאה אך טוב לו ולזרעו לדורותיו בכל העניינים הן במידת הגשמיות

והן במידת הרוחניות וברגע שהבין וראה זאת בבירור עמד וקרא קריאת שמע ואמר בקול גדול 'הויה' אלוהינו הויה אחד' שכל התגברות הדינים על העולם כולם משורש החסד הגמור באים.

ובספר משחת שמן ויגש כתב דע"ז אפשר לרמז הא דאיתא בזה"ק ויוסף ישית ידו דא רוא דקריאת שמע ולכאורה נראה כמדרש פליאה ולפי מה שנתבאר מובן היטב שהרי זהו יסוד מצות קריאת שמע שמיחדים את ה' ואומרים שגם מדת הדין הוא משורש החסד והרחמים וכאמור נלמד ענין זה אצל יוסף הצדיק.

ושמעתי לפרש כן על הפסוק ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלוקים עמד אני אמת ואחיה וגו' דהיינו דלפעמים בתורה כתיב אני ד' אלוקים וכוונה נאמן לשלם שכר ולפעמים הכוונה נאמן להפרע והתורה אמרה ראו עתה כי אותו אני שנאמן לשלם שכר הוא הנאמן להפרע, ואין אלוקים עמדי, דהיינו שאין עמו מדת הדין שבפנימיות כולו חסד ורחמים, אני אמת ואחיה אותו אני שאמית אותו אני אחיה, והכל מחסדו יתברך וזה נתגלה ליעקב שראה את יוסף בצדקו אחר כל הנסיונות והצרות האלו שכל זה היה כדי לסלול הדרך לישראל להביאם למצרים שיוכלו לצאת משם ויאמרו היתה ישראל לקדשו שלא היה בהם אחד שנטמא בטומאת מצרים ונשארו בקדושתם^ה

ובספר מתנת חיים ענינים בראש הספר הביא בשם ספר באר משה שפירש מה שאמר יוסף ואתם חשבתם עלי רעה אלוקים חשבה לטובה למען עשה כיום הזה להחיות עם רב, וצ"ב מהו כיום הזה וכתב שם לבאר דבפרשת וישב כתיב ויהי כהיום הזה ויבוא הביתה לעשות מלאכתו והוא היום שעמד בנסיון והתכלית של הנסיון הוא כדי להכניס במצרים קדושה יתירה כדי שיוכלו להתקיים ישראל במקום הזה שהוא ערות הארץ והוא מה שאמר יוסף למען עשה כיום הזה להחיות עם רב והוא שכהיום הזה היה כדי להחיות עם רב והוא פלא.

לעילוי נשמת הדיק יקרים ר' יוסף בן סטי ז"ל שהיה מאיר פניו לכל אדם נלב"ע ליל שבת א' דר"ה תשפ"א • יחי זכרו ברוך

בהיות שלא נשמרו ולא למדו מיוסף דין הוא שיטבעו אלא ודאי שהיו גדורים בעריות אלא שיוסף הצדיק ע"ה עמד בנסיונות גדולות ואליים וכוותו וז"ש היתה יהודה לקדשו כי כל מקום שאותה מוצא גדר עורה אתה מוצא קדושה.

^ה ובספר יוסף תהילות להחיד"א תהלים פרק קיד כתב לפרש היתה יהודה לקדשו שהיו גדורים בעריות ומשנ"ה הים ראה ויגוס כי ראה ארוננו של יוסף כמשנ"ל ואם ח"ו לא היו נשמרים מעריות לא נבקע הים משום יוסף כי אדרבא